

Essentielle sammentænkninger

Hans Fink

Filosofiske udspil

Forlaget Philosophia, 2013

300 sider

Kr. 179,-

v/ Jonas Thy Østergaard

Med artikelsamlingen *Filosofiske udspil* har Hans Fink givet filosofiske sjæle et godt udgangspunkt for relevant debat. Bogen samler 25 års skribentvirksomhed og stiller skarpt på forholdet mellem natur og kultur og det kuriøse forhold, at disse to størrelser ikke sammentænkes. Humaniora og naturvidenskab skal, ifølge Fink, ikke modstilles. Dette er en vigtig pointe, og værket giver læseren et fint vue over problemstillinger, der knytter sig til dette.

Hans Fink, der er tilknyttet Aarhus Universitet, beskriver sin filosofiske position i bogens indledning: "Der er tale om, hvad man med Dewey kunne kalde både en naturalistisk humanisme og en humanistisk naturalisme: en filosofisk insisteren på, at alt det menneskelige er natur og kun lader sig forstå som sådan, og at naturen indbefatter alt det menneskelige og kun lader sig forstå med det in mente". Finks mål er at belyse dette så "uteknisk" som muligt. Dette vil også være denne anmeldelses mål. Uanset om man er enig med Fink eller ej, kan man lære en hel del af at dykke ned i hans 14 filosofiske udspil.

Første artikel, *Om menneskers natur og plads i naturen*, fungerer som en meget præcis introduktion til værkets samlede hovedtema og kan med hele værket for øje kaldes en art programerklæring, hvorfor det er værd at gå lidt dybere ind i dette. Fink indleder med en præsentation af sin egen baggrund, der knytter an til den analytiske filosofi og særligt førnævnte Dewey. Han præciserer desuden det helt essentielle i, at vi som mennesker forpligter os på dagligsproget og natursammenhængen. Artiklens hovedemne er "Menneskelighed: ontologi eller ideologi", og det centrale budskab er, at naturen

omfatter alt, hvilket desuden gør mennesket og dets frembringelser ubetinget naturlige.

Artiklen viser det komplekse i begrebet *natur*. Der er markant forskellige opfattelser af, hvad natur er, både i forståelsen og udnyttelsen, og vi mennesker er således, ifølge Fink, i tvivl om, hvad vores forhold til naturen egentlig er. Står vi i modsætning til den, er vi en del af den, eller gør begge forhold sig i virkeligheden gældende samtidig? På denne måde bliver en kritik via naturen, eksempelvis *den naturalistiske fejlslutning*, på sin vis forfejlet. Hvis natur er alt-omfattende, må alle vurderinger jo bunde i naturen. For at komme nærmere disse forhold analyserer Fink titlens to forskellige forestillinger om natur – den ene som væsen, den andet som verden. Alt har væsen, alt har natur. Dette skaber dog, ligesom forestillingen om individuel overfor generel natur, ifølge Fink, begrebslig ambivalens. Natur er både det, der bestemmer det individuelle og indlemmer os i kollektivet. Men da det individuelle også er konstituerende for det kollektive, er en modstilling af disse, om man så må sige, unaturlig. Det centrale ved menneskets natur er, at det på den ene side kan ses som essensen af os og på den anden som noget, vi skal forsøge at hæve os over. Natur som *værensområde* er det ”*grundlæggende og oprindelige*”. Naturen er verdens natur. Natur kan ses som værende modstillet en særlig menneskelig eller en særlig overnaturlig, guddommelig verden. I beskrivelsen af dette kommer Finks pædagogiske evner som skribent til udtryk. Han giver god plads til beskrivende eksempler på forskellige natur-opfattelser og byder afslutningsvis læseren på en definition af *NATUR* som værende det, vi altid allerede er, *Natur* som værende modbegreb til det overnaturlige og *natur* som modbegreb til det særligt menneskelige.

Fink går ind for det, han kalder *Absolut naturalisme*, hvilket skal ses som en ontologisk antidualisme. Dette bygger han på Dewey, men også på Heraklit, Aristoteles, Spinoza og Wittgenstein. Han påpeger, at da vi ikke kan ændre det komplekse i naturbegrebet, må vi forholde os til det, og dette kan vi gøre ved at se menneskets natur som alt det, der er at vide om dette menneske, mens det samme gælder for menneskeheden. Ideologien kommer til udtryk, hvis man prioriterer enkelte træk frem for andre, og natur kan derfor, som Fink skriver, ikke bruges til grænsedragning. Natur har enhedskarakter, og natur-sammenhængen er det eneste absolutte. Alt, hvad mennesket er og viden om dette, er natur og viden om denne. Fink slår derfor et slag for benyttelsen af

førnævnte NATUR og bringer afslutningsvis på banen, at man med dette in mente kan se humaniora som naturvidenskab. Modstillingerne i videnskaberens selvforståelser og metoder skaber flere problemer end de løser, hvilket er en af Finks rigtig gode pointer. En sammentænkning ville kunne give langt bedre og mere nuancerede videnskabelige forklaringer. Kultur er, som Fink skriver, en provins i naturen, ikke et autonomt rige.

I de to artikler, *Et hyperkomplekst begreb* og *Kulturen og det ubetinget absolutte*, går Fink i kødet på netop kulturbegrebet. Fink stiller skarpt på, hvordan kultur er blevet en art problemløser i stort set alle dele af samfundet. Vestens materielle og tekniske udvikling har gjort, at vores problemer har taget en anden form. Den komplekse og til tider ugenomsigtige brug af kultur i denne sammenhæng bunder i, at begrebet bliver brugt som både en rest- og en fundamentalkategori. Del og helhed bliver blandet sammen, hvorfor det kan sløre, hvordan ændringer af *kulturen* kan løse vores problemer. Begrebets kompleksitet gør brugen af det uhyre diffus. Fink kalder begrebet *Kultur* for et *hyperkomplekst begreb*. Et begreb kan kun blive hyperkomplekst gennem historisk udvikling, og det kræver, at begrebet ender med at blive entydigt, tvetydigt og flertydigt på en og samme tid. Dette gør, at alt i princippet kan være kulturelt relevant, afhængigt af sammenhængen. Fink bringer en skjult reference til den tjekkiske forfatter Milan Kunderas hovedværk, når han reflekterer over, hvordan kultur og natur kan sammentænkes: "Og endelig kan det i samspil med naturbegrebet henvise til tilværelsens automatiske og ubrydelige helhed, som ligger bag dens ulidelige lethed".

Herefter kommenterer Fink på den umiddelbare kulturkrise, vi i nyere tid finder os i. Han tager udgangspunkt i Finkielkraut, MacIntyre og Geertz, når han beskriver, hvordan kulturrelativismen bliver behandlet i dag. Fink lægger sig klart op ad Geertz' position og skriver, at kulturrelativisme og kulturel opløsning bliver knyttet for tæt. Finkielkraut og MacIntyre står på hver sin side i forhold til, om det er Herders eller de franske oplysningsfilosoffer, der er skyld i den kulturrelativisme, vi alle er en del af. Her benytter Fink sig af et eksempel omkring de tyske historikere Strauss og Mommsens holdninger om Alsace-Lorraine over for franske Renans. Dette er godt set af Fink, og man kan udover hans pointer påpege, at Strauss, med sit værk *Das Leben Jesu*, plæderede for, at religion, og hermed humanvidenskab, må og skal kunne tænkes sam-

men med naturvidenskab. Dette kunne Fink sagtens have brugt i sin argumentation. Hans hovedfokus er nemlig også her, at de forskellige former for kultur må tænkes i relation til noget andet, og dette er natur. Ikke natur som modsætning til kultur, men som en del af den samme helhed. Humaniora og naturvidenskab skal altså, som før nævnt, sammentænkes, og det er også dette, næste artikel, *Naturens enhed og videnskabernes*, handler om. Her får man både fuldt udbytte af Finks fine forklarende stil og hans skarpe begrebsanalyse. Teksten er et delvist forsvar for videnskabens enhed. Delvist, da det også er et forsvar *mod* uigenkaldeligt fastlagte ydre grænser for videnskaber, som det bliver formuleret. Hvis man indtager denne position kan man med Finks ord undgå firkantet tænkning. Netop at undgå dette er artiklernes generelle mål. I *Om identiteters identitet* giver Fink et overblik over det problematiske i flertydigheden i begrebet *identitet*, mens *Om grænsers måder at være grænser på* omhandler grænsers ontologi med udgangspunkt i et eksempel fra Finks barndom om hans fars grænsedragning og det problematiske i at drage grænser.

I *Om sociale konstruktioners virkelighed* kritiserer Fink både radikale og moderate socialkonstruktivister, og her er det igen hans *absolutte naturalisme*, der kommer til udtryk. Han formår i denne artikel at vise, hvordan problemerne omkring, hvad der er virkeligt eller ej, knytter sig både til naturvidenskab, humaniora og hverdagslivet. Dette gør om muligt hans pointer endnu mere instruktive samtidig med, at han viser det problematiske i at skelne mellem det sociale og det fysiske. Finks *7 teser om virkeligheden*, der omhandler forskellige syn på, hvad virkelighed er, fremstår som endnu et eksempel på hans illustrative måde at præsentere læseren for sine konklusioner. Forholdet mellem moral og kultur bliver behandlet i *Post-moralitet og neonaturalisme*. Kultur og moral er begge helt igennem en del af Naturen, og problemerne med at definere moral bunder, ifølge Fink, i, at man ikke ser moral som et før-normativt fænomen.

Når værdidommen falder indledes med et citat fra den amerikanske filosof Robert M. Pirsig og dennes inspirerende filosofiske tour de force, *Zen og kunsten at vedligeholde en motorcykel*, hvor idéen om kvalitet bliver behandlet. Artiklen knytter sig til *værdidommen* og det problematiske i at fælde en dom om værdi og kvalitet, og at det "aldrig er automatisk og altid er

problematisk for andre processer". *Epokens etik* omhandler det problematiske i, at vi taler om etik mere end nogensinde før, men at etik-begrebet som sådan er udvandet. Etikens epoke hænger, ifølge Fink, uløseligt sammen med (post)moderniteten. "(Post)" for at markere at spændingsfeltet her både kan være mellem det moderne og før-moderne, moderne og efter-moderne eller før-moderne og sen-moderne. Hovedpointen er, at det nye fokus på etik skaber flere spørgsmål, end det løser, da etik ikke kan defineres som et bestemt regel- eller normsæt. Snakken om etik og det gode liv er, som Fink skriver, et symptom på, at disse ikke er en realitet. Ellers var det ikke nødvendigt at italesætte.

Om komplementariteten mellem den etiske fordring og alle personlige og sociale fordringer tager sin begyndelse i Løgstrups hovedværk. Det handler her om det etiske i mødet mellem mennesker og ansvaret, man har i denne situation. Fink stiller her Løgstrups tanker overfor Niels Bohrs, og det er dette forhold, der knytter sig mest til værkets generelle formål; at sammentænke humaniora og naturvidenskab i en artikel, der ellers synes at stå en anelse alene i forhold til resten af værket. Fink undlader i denne artikel at gå dybere ind i nogle kritikpunkter af Løgstrups begrebsbrug, da dette ikke knytter sig direkte til *Den etiske fordring*. Man kan sagtens følge Finks argument, men som interesseret læser kan man godt føle sig en anelse snydt for nogle spændende overvejelser. Løgstrups og Bohrs betydning for fagfilosofien uden at være fagfilosoffer, bliver desuden her, ligesom lighederne i deres tænkning, understreget.

Modet i midten handler om mod som menneskelig karakteregenskab, hvilket *mod* og *morals* fællessproglige oprindelse også kunne lægge op til. I sin begrebsanalytiske gennemgang af *mod* konkluderer Fink, at netop dette er mere centralt for den moralske debat, end det umiddelbart udlægges, og med udgangspunkt i Løgstrup påpeger han, at *mod* og *morals* samme rod i *stræben* gør, at moral og mod må sammentænkes. Man bør, ifølge Fink, fatte mod til at tænke det moralske usystematisk for ikke at fare vild. Dette knytter sig til Finks inkluderende tænkning om NATUR, som alt hvad der er, hvilket både er en tillokkende og på mange måder uoverskuelig tanke.

I *Oplysningens imperativ* trækker Fink, med udgangspunkt i Kant, oplysnings-tanker op til en diskussion af, hvordan nutidens danske videnssystem ser ud, og hvordan dette ikke stemmer overens med oplysningsidealet. Dette ideal, *vov at være vis*, sætter krav til alle mennesker om ikke bare at lade stå til, lade sig føre eller lade andre tænke for en. Dette sætter også i vore dage, da det er et universelt og tidløst imperativ, krav til både dem, der producerer viden, og dem der administrerer den. De første må stå for maksimal redelighed, mens sidstnævnte må handle så ukorrupt som muligt. Artiklen er yderst vel-formuleret og relevant læsning. Den afsluttende tekst, *Om filosofi, fagfilosofi og filosofihistorie*, er et forsøg på at komme nærmere en forståelse af forholdet omkring, hvad dét at filosofere er, og hvad det at forstå andres filosofien er. Det er et opråb til fagfilosoffer om at gøre sig klart, hvad der er sag, og hvad der er fag i deres arbejde, sådan at filosofien som fag ikke stagnerer. Fagfilosofien må ikke forskanse sig og dermed lukke af mod resten af videnskaberne og verden. Det er verden, der er sagen, ikke filosofien selv. Denne er "bare" faget. Artiklen fremstår yderst klar både i form og indhold og virker glimrende som en afrunding på værket som helhed.

Finks mål med *Filosofiske udspil* er, som tidligere beskrevet, at skrive så uteknisk som muligt om de filosofiske emner, han har på hjerte. Dette lykkes helt igennem. Selv når abstraktionsniveauet øges, formår han med sin klare og forklarende stil sprogligt at gøre pointerne forståelige, men også med gode eksempler at give læseren et indblik i, hvad hans tanker udspringer af, eller hvilke videre implikationer disse kan have. Hans inkluderende tænkning, den absolutte naturalisme, er et spændende bud på, hvordan man undgår unødvendig kassetænkning, og dette er samtlige artikler som sådan et forsvar for. I forhold til de videnskabelige emner, han tager op - sammentænkning af humaniora og naturvidenskab samt filosofifagets interne problemer - er værket yderst relevant læsning for alle med filosofisk interesse. Det er ikke sikkert, man vil nå de samme konklusioner som Fink, men hans skarpe begrebsanalyser og oplysende fremstillingsmåde gør, at *Filosofiske udspil* må ses som et mere end berettiget bidrag til den faglige debat.

Når værket kommer til verden

Når værket kommer til verden. Om filosofiske indsigters genese.

Dieter Henrich

Forlaget Philosophia, 2013

204 sider

Kr. 219,-

v/ Philip Martinussen

I en dansk oversættelse er netop udkommet den tyske filosof Dieter Henrichs (f. 1927), *Når værker kommer til verden. Om filosofiske indsigters genese* (Tysk originaludgave: *Werken im Werden. Über die Genesis philosophischer Einsichten*, 2011). I værket undersøger Henrich opkomsten af filosofiske indsigter hos store filosoffers lige så store værker. Med udgangspunkt i værker af Descartes, Kant, Fichte, Hegel, Wittgenstein og Heidegger, søger Henrich at påvise, at filosofiske indsigter forløber over flere stadier. Henrich hævder, at en filosofisk indsigt tager udgangspunkt i en diagnose af en grundlæggende mangel i de dominerende læresystemer, den pågældende filosof befinder sig inden for. Efter vedholdende overvejelser og forsøg på at overvinde manglen, oplever filosofen en "indsigt", hvor han/hun udvikler et udkast til en konkret filosofisk konception. Indsigten opleves som væsentlig, endda i en sådan grad, at filosofen lader sit eget liv styre af denne indsigt. Konceptionen bliver dernæst efterprøvet og forsøgt begrundet på forskellige måder, hvilket slutteligt muliggør, at filosofen producerer et værk. Værket er således filosofens forsøg på at videreformidle den førnævnte indsigt. Den filosofiske indsigt er sammenlignelig med hverdagslige "aha-oplevelser", men er meget mere end dette, da den filosofiske indsigt er en altomfattende og livsforandrende erkendelse, hvilket aha-oplevelser ikke er.

Hvad vi har at gøre med i disse stadier, er de filosofiske konceptioners "genese", det vil sige den udvikling de gennemgår fra umiddelbar indsigt til nedskrevet værk. Genesen af en filosofisk konception og et værk kan man, ifølge Henrich, følge i filosofernes nedskrevne skitser og notater, udfærdiget under og efter indsigters indtræfning og værkets udformning. Henrich opfordrer til – for så vidt det er muligt – en øget inddragelse af sådanne skitser

og notater i den fagfilosofiske beskæftigelse med filosofiske værker. En indsigt i de filosofiske konceptioners fødselssted og senere udviklingshistorie, og dermed selve værkets genese, er, ifølge Henrich, med til at give en bedre forståelse af et værks intenderede mening; man kan så at sige kigge filosofien i kortene ved at undersøge de efterladte skitser og notater. Derigennem får man blik for det særegne ved det konkrete værk, idet filosofens arbejdsmåde bliver fremlagt.

Det er for Henrich selvfølgeligt, at en beskæftigelse med disse indsigter forudsætter en forståelse af subjektivitetens konstitution, nærmere bestemt selvbevidstheden. Selvbevidstheden og dens forhold til den filosofiske indsigt er det centrale omdrejningspunkt i værkets anden del. Hvor værkets første del omhandler nyttedragelsen af beskæftigelsen med genesen af filosofiske konceptioner, og det værk de udfolder sig i, omhandler værkets anden del de spørgsmål, som værkets første del kaster af sig: Hvad er filosofi egentlig? I hvor høj grad er den filosofiske indsigt knyttet til den kultur, en filosof uundgåeligt er tilknyttet? Kommer den filosofiske indsigt ud af ingenting, eller er den foranlediget af rationelle tankerækker? Henrichs svar på disse spørgsmål er her for fyldige og komplekse til at blive gengivet; det skal blot siges, at for Henrich er forbindelsen mellem den teoretiske og praktiske livsførelse central.

Læsningen af Henrichs lille bog er besværet af et tungt kancellisprog med dertilhørende akademisk lingo, og visse steder nævnes filosoffer, som får lov til at stå uforklarede hen. Det er synd og skam, da Henrichs opfordring til at granske filosofernes oprindelige filosofiske indsigter ellers virker sympatisk og er et velargumenteret indspark i den akademiske debat omkring læsningen af filosofiske værker. Den tunge læsning kan dog opvejes af det meget informative og velstrukturerede forord af de to redaktører Anders Moe Rasmussen og Sune Liisberg, hvoraf sidstnævnte også er værkets oversætter. Rasmussen og Liisberg introducerer til Henrichs øvrige produktion og giver en kort gennemgang af værkets grundlæggende pointer, så man efter læsningen af forordet er godt rustet til at gå i gang med Henrichs værk. For det skal Rasmussen og Liisberg have stor ros. Sjældent roses oversættere af filosofiske værker. Det bliver der her rådet bod på: Liisberg skal have stor ros for at have

oversat Henrichs lille bog. Vi kan kun glæde os til, hvad han kan finde på at oversætte næste gang.

Hvad er humaniora?

Finn Collin

Hvad er humaniora?

Akademisk Forlag, 2012

Kr. 249,-

v/ Jonas Demant Hansen

Da undertegnede påbegyndte sin uddannelse på universitetet, blev introforløbet for nye studerende afsluttet ved et ritual, hvor de, som var indskrevet på humaniora, skulle stå skulder ved skulder i en lang række. Over for dem stod de studerende fra de samfundsvidenskabelige studier opstillet i en tilsvarende række. Rækkerne skulle så træde frem mod hinanden, og den person man stod overfor, gav man hånden og præsenterede sig selv. Således mødtes man på midten og anerkendte hinandens valg af studie. Rusvejlederen, som instruerede os i ritualet, sagde i spøg, at de samfundsvidenskabelige eventuelt, når de hilste på de humaniorastuderende, kunne tilføje et "held og lykke med at finde et job, når du engang er færdig".

Episoden illustrerer to hovedpointer i Finn Collins bog, *Hvad er humaniora?* For det første den, at der er sket en opsplittning af akademiske discipliner, således at fag, der egentlig tilhører samme familie, er havnet i forskellige lejre og må præsentere sig for hinanden som fremmede. Eksempelvis tilhører psykologi og antropologi på Københavns Universitet ikke længere humaniora, men derimod samfundsvidenskab. For det andet illustrerer episoden den pointe, at de humanistiske fag i offentligheden ikke nyder samme agtelse som de natur- og samfundsvidenskabelige fag.

Bogens titel stiller spørgsmålet "Hvad er humaniora?". Men den kunne også have heddet "Hvorfor humaniora?", idet hensigten med teksten, ifølge Colin, er at begå et forsvar for de discipliner, som er en del af familien humaniora. Familiemetaforen lanceres i begyndelsen af bogen, og forsvaret skal bringe

den sprængte families medlemmer sammen igen, men hvordan er familien blevet sprængt til at starte med? Det forsøger Collin at svare på i den første af bogens tre dele, hvor læseren føres gennem humanioras udvikling fra oldtiden og fremefter. I anden del introduceres vi for de videnskabsfilosofiske forbindelser og sammenfald imellem de forskellige discipliner. I sidste del stiller Collin, hvad han kalder, en samtidsdiagnose af humaniora i Danmark. Dommen er her, at de dybe historiske og filosofiske forbindelser mellem de humanistiske fag, som blev fremlagt i bogens første dele, er blevet fortrængt af overfladiske økonomiske og administrative hensyn. Hensyn, der altså har betydet en opsplitning af de humanistiske fag.

Bogens introducerende karakter gør, at den skal nå meget på kort tid, og der er især fart på første del, hvor læseren føres fra oldtiden og op til det 20. århundrede. I denne del nævnes mange tænkere og deres ideer, men det bliver aldrig så overfladisk, at man ikke forstår overgangene og reaktionerne mellem perioderne. Efter hvert afsnit er der desuden en kort liste af værker, der går mere i dybden med de behandlede emner. Her kan den nysgerrige læser fordybe sig yderligere.

Det er lykkedes Collin at beskrive udviklingen, så man forstår, hvorfor et forsvar er nødvendigt. Der er nemlig tale om en forfaldshistorie, hvor humaniora i løbet af de sidste 150 år er blevet henvist til periferien af samfundsdebatten. Denne udvikling tog først fart med Karl Marx, da han lancerede et nyt bud på, hvilke faktorer der driver samfundsudviklingen frem. I modsætning til sin forgænger Hegel, som opfattede menneskets tankeverden og idehistorie som centrale for samfundets udvikling, mente Marx, at det materielle i form af økonomi og teknologi er det, som driver udviklingen frem. Marx så, hvordan den industrielle revolution med nye effektive maskiner ændrede samfundsøkonomien og satte gang i bevægelsen fra land til by. Det er blandt andet dette fokus på menneskets tekniske formåen, som har fortrængt humaniora til fordel for naturvidenskaberne.

Bogens anden del, som ser nærmere på de filosofiske forbindelser mellem de humanistiske fag, er elementært spændende, men også mere krævende. Der er flere fine eksempler på, hvad det er, den fortolkende fremgangsmåde, som kendetegner humaniora, kan. Selvom humaniora har ting til fælles med

naturvidenskaberne, så har de humanistiske fag den fordel, at de kan gå bag om årsagsforklaringerne og blotlægge, hvordan menneskets rationaler og handlinger har spillet en aktiv rolle i historien. Som for eksempel, når en historiker undersøger beslutningen om at udvikle og anvende atomvåben under anden verdenskrig.

Tredje del af bogen tager temperaturen på humaniora i dag. Selvom der i dag er masser af jobs til de humanistisk uddannede, og det post-industrielle arbejdsmarked har brug for deres kompetencer til at afkode forbrugeradfærd og udvikle nye specialiserede produkter, så er humaniora alligevel presset. Collin beretter, at humaniora i politikernes øjne ingen samfundsnytte har. Dette er selvsagt et problem for de humanistiske uddannelsesinstitutioner, da det er politikerne, som bevilliger midlerne. Dette fokus på samfundsnytte har presset universiteterne i en retning, så de i højere grad må agere som produktionsvirksomheder, og det er, ifølge Collin, ikke gunstigt for den måde, god humanistisk videnskab bedrives på.

Bogen har som nævnt en dobbelt agenda ved både at være et forsvarsskrift for - og en introduktion til humaniora. Bogen opfylder begge målsætninger fint, ikke mindst fordi de jo hænger sammen. Læseren skal således via introduktionen fatte sympati og forståelse for humaniora, og derved også vælge netop humanioras side i kampen for at bevare historiske og filosofiske særegenheder.

Skal man anke noget, kunne man måske ønske sig lidt flere konkrete eksempler på opdagelser eller analyser gjort indenfor enkelte af de humanistiske fag. En god litterær analyse eller en overraskende udlægning af historiske begivenheder ville måske i højere grad fange interessen hos de gymnasieelever, som bogen er henvendt til. Alt i alt er der dog tale om en personlig og spændende introduktion til et omfattende emne. Når man lægger bogen fra sig, føler man sig klogere, men også en anelse bekymret på humanioras vegne.

Litteratur og billedkunst – i et livsfilosofisk perspektiv

Mogens Pahuus

Litteratur og billedkunst – i et livsfilosofisk perspektiv

Aalborg Universitetsforlag, 2009

217 sider

Kr. 225,-

v/ Pernille Schmidt Hansen

Mogens Pahuus er professor emeritus ved Aalborg Universitet. I forbindelse med sit filosofiske arbejde har han beskæftiget sig indgående med litterære analyser, blandt andet i udgivelser om menneskesyn og livsfilosofi. Som Pahuus selv udtrykker det, søger litteraturen og filosofien om mennesket "en beslægtet form for forståelse". Hans bog, *Litteratur og billedkunst - i et livsfilosofisk perspektiv*, indeholder en række fortolkninger af både litterære værker og af billedkunst, alle set i et livsfilosofisk perspektiv. Således bliver læseren indbudt til at få blik for kunsten i relation til den menneskelige livsudfoldelse.

Kunsten kan klargøre og artikulere det indre liv af følelser og værdier. Kunsten medvirker derved til erkendelse af, hvad "det gode liv" vil sige. Således kan den hjælpe den enkelte til at leve et rigere og mere fyldestgørende liv.

Litteratur og billedkunst... består af to dele: "Kunstværket" og "Tolkning af kunstværket". Kapitel 1 indledes med en afdækning af "Kunstens kilder". Pahuus fremsætter her sit nøglebegreb, inspireret af K. E. Løgstrup, "det stemte indtryk". Dette begreb har rødder i hverdagens erfaringer og oplevelser af dels noget indre ("stemtheder"), såsom følelser, holdninger, værdier, tilskyndelser, og dels noget ydre (den sansbare verden) som kilde til følelsesmæssige indtryk. Det "indre" og det "ydre" falder sammen i "det stemte indtryk", som er oplevelsen af, at den indre følelsesstilstand erfares i den sansbare omgivelse, som derpå opleves stemningsfuld. Det er denne erfaring, som netop kunsten og litteraturen har potentiale til at indfange og artikulere. I "Kunstværkets væsen", kapitel 2, kommer Pahuus med sit teoretiske bud på, hvad et kunstværk er, nemlig et udtryk for eller en

artikulation af "det stemte indtryk". Herpå følger to reflekterende kapitler, kapitel 3, "Det skønne og det sublime" og kapitel 4, "Typer af litterære kunstværker", som belyser forskellige typer af erfaringer (blandt andet skønhedserfaringer og erfaringer med det tragiske og komiske), der indvirker i den enkeltes livs-førelse. I kapitel 5, "Den fortællende litteraturs grundkategorier: enhed, fortælling, symbol – og den pædagogiske betydning af disse" diskuteres litteraturens formgivende elementer, og hvordan de i samspil kan indfange "det gode liv". Pahuus inddrager analytiske eksempler, som viser, hvordan fortællingen kan gribe og artikulere "det gode liv", som det er; "det gode liv" opnås ved mest mulig fylde og mangfoldighed i samspil med højst mulig grad af enhed og kontinuitet.

Bogens anden del, "Tolkning af Kunstværket", indeholder tre teoretiske kapitler, som introducerer læseren til den fænomenologiske og den hermeneutiske tolkning; kapitel 6, "Fænomenologisk tolkning af litteratur", samt kapitel 9, "Hermeneutisk tolkning af en novelle. Karen Blixens *Ringene*", og kapitel 10, "Hermeneutisk tolkning af et digt. Thøger Larsens *Jens Højby*". Derudover præsenteres læseren for tolkningseksempler af både litterær art og fra billedkunsten; kapitel 7, "Fænomenologisk tolkning af en novelle. J. P. Jacobsens *Et skud i tågen*", og kapitel 8, "Fænomenologisk analyse af en roman. Knud Sønderbys *Midt i en jazztid*". Pahuus har altså som tolkningsobjekter udelukkende valgt dansk litteratur og kunst. Det sidste tolknings-eksempel, kapitel 11, er en fænomenologisk-hermeneutisk tolkning af en dansk kunstner, Palle Nielsens grafiske værk. Dette kapitel eksemplificerer, hvordan fænomenologien og hermeneutikken kan supplere og komplementere hinanden i tolkningen af kunst. Netop dette samspil i tolkningsperspektivet får de livsfilosofiske aspekter i kunsten klart frem.

Pahuus skriver i bogens sidste del, *Afslutning*, at han har beskæftiget sig med flere af bogens kunstværker i sine tidligere udgivelser. Og som læser føler man sig da også tryk ved Pahuus, idet man mærker en dyb indsigt og et stort overblik. Det er især i tolkningseksemplerne, at Pahuus' litterære overblik kommer til udtryk. Han betragter på original vis sine tolkningsobjekter, inddrager og forholder sig til dem i relation til tolkninger fra andre litterære profiler. Han sætter spørgsmålstegn ved tolkninger, som ellers er grundfæstede. Et eksempel er Leif Søndergaards fler-perspektivistiske afdækning af

den seksuelle symbolik i Karen Blixens *Ringen*, som mange er blevet præsenteret for i folkeskolen og gymnasiet. I denne forbindelse påpeger Pahuus, at det seksuelle element må tænkes i forhold til den større helhed, som teksten udgør, og må som sådant kunne forenes med tekstens andre elementer. Det, som i højeste grad er på spil i mødet mellem Lise og fåretyven, er, ifølge Pahuus, ikke den seksuelle udvikling, men Lises erkendelse af at tilværelsen er splittet og rummer modsætninger som det tæmmede og det utæmmede.

Det er altså ikke Pahuus' formål udelukkende at påpege svagheder ved andre tolkningsperspektiver. Formålet er derimod at give et nyt bud og at vise, hvordan et fænomenologisk og hermeneutisk perspektiv kan afdække de livs-filosofiske aspekter i kunsten på bedste og mest sammenhængende vis. Pahuus bidrager altså med originale fortolkninger med sin fænomenologisk-hermeneutiske tilgang.

Det er en styrke hos Pahuus, at han formår at fremstille det komplekse enkelt og konkret. Bogens emne er snævert og forudsætter en vis fornemmelse for eksistens-filosofiske spørgsmål og for kunstens virkemåder. Ligeledes er det en fordel at kende til de litterære værker, som behandles, men det er ikke afgørende, eftersom Pahuus i samtlige tilfælde giver læseren et overblik over handlingsforløbet. Bogen er gennemgående veldokumenteret og nøje belysende. Selvom det filosofiske perspektiv er komplekst, skrives der i et klart sprog, som på sympatisk vis er ydmygt over for emnet. De teoretiske og tekniske aspekter er overvejende i fokus. Der er lagt klar vægt på analyse og fortolkningseksempler, hvilket måske kan afskrække nogle. Analyserne bliver dog aldrig trættende, idet de gennemgående er kortfattede og enkelt præsenteret i et lettilgængeligt og malende sprog - de er nødvendige for forståelsen af hovedpointen.

Som filosofistuderende har jeg vundet nye filosofiske perspektiver i bogens mange eksempler på tolkninger af kunst. Fra et sådan perspektiv ligger bogens virkelige styrke i dens spænd og vekselvirkning mellem filosofien og kunstteorien. En vekselvirkning som bidrager til en gensidig faglig berigelse. Men i *Litteratur og billedkunst...* ligger implicit også en levelære. Mennesket er i sin natur splittet. Det gode liv leves i samspelet mellem denne splittelse af

modstridende værdier og tilskyndelser og skabelsen af enhed og kontinuitet. Ved at være involveret i sin omverden, at modtage indtryk og skabe sammenhæng, ved at integrere og udtrykke det man har oplevet, opnås det gode liv. *Litteratur og billedkunst...* er således vedkommende læsning for alle med interesse for mennesket og dets livsudfoldelse samt for kunsten og dens virke, og for alle som ikke lader sig afskrække af tekniske og teoretiske gennemgange og fortolkningseksempler.